

RETSLIGT UDFALD AF VOLDTÆGTSSAGER

– HAR DE RETSMEDICINSKE FUND EN BETYDNING?

AF I. RESERVELÆGE, PH.D. OLE INGEMANN-HANSEN, OVERLÆGE, PH.D., MPA OLE BRINK, PROFESSOR SVEND SABROE, TIDL. VICEPOLITIMESTER VILLY SØRENSEN OG STATSOBDUCENT, DR.MED. ANNIE VESTERBY CHARLES*

*The legal disposition of 277 cases of sexual violence reported to the police departments in Greater Aarhus, Denmark, in 1999-2004 was ascertained and related to victim and assault characteristics along with patterns of forensic medical and laboratory findings. The police pressed charges in more than half of the cases. Nineteen percent of all cases ended with sentencing of the defendant. Victims reported penile penetration in 63% and exposure to moderate/severe coercion in 20% of the cases. Data indicate that prosecution of the case was generally not advanced by documentation of injuries and intoxication, or detection of sperm and DNA-match between victim and alleged assailant. Severe coercion used by the assailant increased the likelihood for conviction seven times. The results give forensic clinicians and law enforcement officers a helpful tool by drawing attention to specific details that are important for the legal outcome of a case and that may be useful in the optimisation of the sexual assault examination protocol.***

Indledning

Politiet i Danmark har på landsplan i 2007 og 2008 modtaget 566 og 475 anmeldelser om voldtægt og voldtægtsforsøg (§§ 216, 217 og 221 i Straffeloven).¹ Et studium fra Århus Amt i perioden 1999-2004 fandt en årlig incidensrate for anmeldt voldtægt på 10,5 pr. 100.000 indbyggere over 12 år.² Til sammenligning viste politiets statistik på landsplan i samme periode en årlig incidensrate svarende til 9,1 pr. 100.000 indbyggere ældre end 12 år.¹ Nyeste danske bidrag til belysning af voldtægt, som var baseret på landsmateriale fra 2000-2002 indsamlet hos politiet, fandt 1264 anmeldte voldtægtssager, hvilket konkluderedes var 15 % færre end ifølge Danmarks Statistik.³ Yderligere analyser pågår og imødeses med spænding.

Efter en anmeldelse kan politiet vælge at lade forurettede personundersøge. Siden 1999 har det som det første sted i landet været muligt på Center for Voldtægts ofre, Århus Sygehus. Her foretages dokumentation af objektive fund som

* Artiklen bygger på publikation i *Forensic Science International* 180 (2008) 98-104.

** Title in English: *Legal Aspects of Sexual Violence: Does Forensic Evidence Make a Difference?*
Original in Danish.

tøj, tilstedeværelse eller fravær af læsioner, vurdering af alkoholpåvirkethed samt sporsikring.⁴ Resultatet heraf kundgøres i en erklæring til rekvirerende politimyndighed.

Tidligere danske studier, som har analyseret de politimæssige og strafferetslige udfald af en voldtægtsanmeldelse og vurderet, om den retsmedicinske personundersøgelse har indflydelse herpå, var baseret på informationer indsamlet dels for mange år siden og dels på et begrænset materiale.^{5,6} Heri fandtes en mistænkt gerningsmand skyldig i 15 % og 24 % af de anmeldte sager, og en dokumenteret forekomst af mange læsioner (dvs. mere end 3) havde en påviselig relateret betydning for, om sigtede blev kendt skyldig. Internationale studier har påvist stor spredning i antallet af dømte sigtede i relation til antal sigtede (domsraten) og har for domskendelsen vist betydning fra faktorer som alder, læsioner og udøvet vold om end variabelt (se tabel 1).^{5,7-11} Det kan tolkes, som at den mængde og form af retsmedicinsk bevis, som er nødvendig for om en mistænkt findes skyldig, endnu ikke fastslået.¹²

Tabel 1. Voldtægtslitteraturens bidrag til domsrate og variabler med betydning herfor

Land	Årstal	Antal	Domsrate (% af anmeldte)	Betydning for skyld
Danmark ⁵	1980	51	24	Ingen signifikante
Finland ⁷	1984	249	36	Læsioner
Norge ⁸	1992	141	29	Svær vold
USA ⁹	1980	372	69	Ingen signifikante
Canada ¹⁰	1995	355	23	Alder > 18 år, læsioner, våben
Canada ¹¹	1997	462	11	Læsioner

Formålet med dette arbejde er derfor at redegøre for det strafferetslige udfald af de anmeldte voldtægt og voldtægtsforsøg samt for den retsmedicinske erklærings betydning herfor.

Materiale og metoder

Alle henvendelser til Center for Voldtægtsofre, Århus Sygehus, fra 1. november 1999 til 31. december 2004, som samtidigt var anmeldt til en politikreds i Århus Amt, og alle anmeldelser om voldtægt og voldtægtsforsøg, som kun politikredsene havde kendskab til, indgik i undersøgelsespopulationen. Søgning efter relevante sager hos politiet, indbefattede sager som var optaget efter §§ 216, 217, 222, 224, 225 i Straffeloven, og hvor forurettede var ældre end 12 år. I alt blev der påvist 307 sager, hvoraf det retslige udfald var kendt i 277. Der blev foretaget en registre-

ring af anmeldelses- og evt. retsmedicinsk undersøgelsestidspunkt, forurettedes alder, bo- og arbejdsforhold, karakteren af det angivne overgreb (herunder mild tvang som fastholdelse, moderat tvang som slag, spark og bid og svær tvang som brug af våben eller greb om halsen), fund ved personundersøgelsen som læsioner, alkoholpåvirkethed og forekomst af sæd, retskemiske og retsgenetiske fund samt sagernes retslige udfald. I tolv af sagerne var forurettede en dreng/mand, hvoraf de seks kom for retten og alle endte med dom af den mistænkte. På grund af dette lave antal drenge/mænd i forhold til piger/kvinder og det forhold, at alle drengenes overgribere blev dømt, udføres analyserne for sammenhænge mellem de registrerede data (variabler) og det retslige udfald kun for kvinder. For overskueligheden blev det retslige udfald grupperet:

- A. Ingen mistænkt eller anmeldelsen afvist (§ 749 i Retsplejeloven)
- B. Sigtede ikke fundet skyldig – påtaleopgivelse (§ 721) eller sigtede frikendt i retten
- C. Sigtede fundet skyldig – dømt i retten eller tiltalefrafald (§ 722)
- D. Falsk anmeldelse/anklage – erkendt af anmelder eller rejst sigtelse for falsk anklage

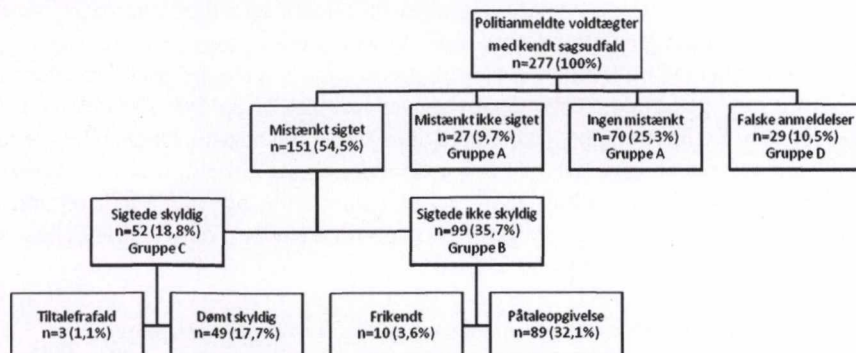
Justitsministeriet har givet tilladelse til gennemgang af politiets materiale, og Datatilsynet har tilladt indsamlingen og registreringen.

Statistisk analyse blev foretaget ved brug af STATA 8.2. Test for kategoriske data var Pearson's χ^2 -test og statistisk signifikans blev antaget hvis $P < 0,05$. Variabler som var signifikante på bivariat niveau blev inkluderet i den multivariate logistiske regressionsanalyse og anvendt til at estimere styrken af relationen (koblingen) mellem de udvalgte variabler og udfaldet *sigtede fundet skyldig* – udtrykt ved odds ratio (OR) med 95 % sikkerhedsinterval (95 % CI).

Resultater

Anmeldelse om voldtægt eller voldtægtsforsøg skete i 71 % af tilfældene indenfor de første 24 timer efter det angivne overgreb. Der blev rejst sigtelse i 151 (54,5 %) af alle sagerne, hvoraf 89 (59 % af sigtelserne) blev opgivet inden rettergang – langt de fleste pga. bevisets stilling (§721, stk. 1, nr. 2). Figur 1 viser endvidere, at en mistænkt blev kendt skyldig i 52 (svarende til 19 % af alle) af sagerne, og at en sag blev ført for retten 59 gange med tiltalte fundet skyldig i de 49 (83 %).

Figur 1. Politi og retsligt udfald af voldtægt og voldtægtsforsøg rapporteret til politiet i Århus Amt fra november 1999 til december 2004.

De kvindelige forurettedes karakteristika og det anmeldte overgrebs beskrivelse er opsummeret i tabel 2. Langt de fleste var under 25 år. I alt angav 63 % sig udsat for enten oral, vaginal eller anal indtrængen mens resten beskrev et forsøg på voldtægt. I 61 % af tilfældene oplystes forbrydelsen begået af en person kendt af forurettede forud for overgrebet, og fysisk tvang indgik i 72 % af sagerne.

Tabel 2. Kvindelige forurettedes sociodemografi og gerningskarakteristika i alle anmeldte sager og sager mist sigtelse (n=140 da 5 grundløse anmeldelser er ekl.) i relation til skyld

Variabler	Anmeldt, n(%) (N=295)	Skyldig, n(%)		χ^2
		Ja (N=46)	Nej (N=94)	
Forurettede				
Median alder (spredning)	26 (12-87)	29 (13-81)	26 (12-87)	
Aldersgrupper				
12-14 år	40(14)	8(17)	17(18)	0.8
15-17 år	48(16)	4(9)	16(17)	0.2
18-24 år	92(31)	11(24)	19(20)	0.9
25-34 år	56(19)	11(24)	20(21)	1.0
35-87 år	59(20)	12(26)	22(23)	Ref.
Boform (n=260)				
Alene/med børn	88(34)	16(37)	32(37)	
Sammen med andre	172(66)	27(63)	55(36)	1.0
Beskæftigelse (n=270)				

I arbejde/under uddannelse	182(73)	25(60)	64(79)	
Arbejdsløs	68(27)	17(40)	17(21)	0.02
Etnicitet				
Dansk	251(85)	36(95)	83(94)	
Mellemøsten/Afrika	20(7)	2(5)	6(6)	0.8
Resten	24(8)			
Gerningskarakteristika				
Gerningssted (n=292)				
Privat	150(51)	37(80)	63(67)	0.1
Offentligt	142(49)	9(20)	31(33)	
Gerningsmand (n=293)				
Kendt		38(83)	75(80)	
Partner	48(16)			
Familie	9(3)			
Bekendt	63(21)			
Kontakt	57(19)			
Fremmed	116(40)	9(17)	19(20)	0.7
Seksuel penetration (n=279)				
Forsøgt	103(37)	17(38)	25(27)	
Fuldført	176(63)	28(62)	67(73)	0.2
Anal penetration (n=275)				
Ja	22(8)	6(13)	10(11)	0.7
Nej	253(92)	39(87)	80(88)	
Tvang (n=230)				
Ingen/verbal trussel	76(28)	8(18)	31(33)	Ref.
Mild	140(52)	21(48)	51(55)	0.3
Moderat	24(9)	5(12)	4(4)	0.03
Svær	30(11)	11(22)	7(8)	0.003

n fremhævet hvis n ≠ 295

Tabel 3 viser de retsmedicinske fund blandt de 210 kvinder (71 %), som fik foretaget en personundersøgelse. Denne frembød med kropslæsioner på 58 %, med genital skade på 1 % og med læsioner af både krop og genitalia på 19 % af de undersøgte. Den retsmedicinske læge påviste ved mikroskopi sæd på 30 % af de

undersøgte. I tidsintervallet fra det angivne overgreb (tid 0) og op til 72 timer senere var der ingen signifikante forskelle mellem påvisningen af hverken læsioner eller sæd ved personundersøgelsen i forhold til tiden.

Tablet 3. Kvindelige forurettedes retsmedicinske fund blandt alle lægeundersøgte og sager med sigtelse (n=140 da 5 grundløse anmeldelser er ekskl.) i relation til skyld

Variabler	Lægeundersøgte,	Skyldig, n(%)		P (χ^2)
	n(%) (N=210)	Ja (N=46)	Nej (N=94)	
Tid fra gerning til undersøgelse				
<24 timer	157(75)	37(80)	73(78)	0.7
>24 timer	53(25)	9(30)	21(22)	
Kropslige læsioner (n=207)				
Ja	160(77)	31(84)	52(79)	0.5
Nej	47(23)	6(16)	14(21)	
Genitale læsioner				
Ja	41(19)	7(19)	20(29)	0.3
Nej	169(81)	30(81)	49(71)	
≥4 læsioner (n=206)				
Ja	63(31)	16(42)	17(25)	0.07
Nej	143(69)	22(58)	52(75)	
Selv-rapporteret alkohol-indtag af mere end 1 genstand (n=188)				
Ja	86(46)	9(28)	23(38)	
Nej	102(54)	23(72)	38(62)	0.4
Klinisk påvirket (n=208)				
Ja	47(23)	5(14)	11(16)	
Nej	161(77)	31(86)	56(84)	0.7
Blod-alkohol > 0.00‰ (n=62)				
Ja	41(66)	6(50)	12(67)	0.4
Nej	21(34)	6(50)	6(33)	
Sæd påvist mikroskopisk (n=151)				
Ja	45(30)	10(31)	10(23)	0.4
Nej	106(70)	22(69)	34(77)	
Sæd påvist på genetisk afd. (n=119)				
Ja	42(35)	11(38)	17(35)	0.8
Nej	77(65)	18(62)	31(65)	
Positivt DNA match*				
Ja	31(15)	13(26)	17(18)	0.3
Nej	181(85)	38(74)	77(82)	

n fremhævet hvis n ≠ 210 *mellem prøver fra forurettede og reference fra mistænkte. "Nej" betyder enten intet materiale påvist, ingen reference, ingen mistænkt, ingen foretaget prøve eller analyse.

Blandt de lægeundersøgte forurettede oplyste 46 %, at de havde indtaget alkohol forud for overgrebet. Blod-alkohol analysen viste, at 66 % havde en positiv promille med et gennemsnit på 0,58 ‰ (spredning 0,01-2,27 ‰). Dog forelå der i politiets sagsakter ikke et blodprøvesvar for 154 (71 %) af de personer, der havde gennemgået en undersøgelse, enten fordi en prøve aldrig var taget (113, hvoraf de 47 var undersøgt senere end 24 timer efter det anmeldte overgreb), eller fordi den udtagne prøve ej var analyseret. Blandt de undersøgte 154 personer uden blodprøvesvar, var 122 (79 %) vurderet klinisk at være upåvirkede.

Det strafferetslige udfald af de sager, hvori der var rejst sigtelse mod en mistænkt gerningsmand, fremgår ligeledes af tabel 2 og 3. Der var ingen retsmedicinske fund, som havde bivariat signifikant betydning for, om den sigtede blev fundet skyldig. Således indgik de retsmedicinske variabler ikke i den multivariate model, hvor analysen vises i tabel 4. Den eneste signifikante sammenhæng med, hvorvidt sigtede blev kendt skyldig eller ej, var forurettedes oplysning om sigtedes brug af svær tvang (OR 7,1) under overgrebet.

Tabel 4. Multivariat logistisk regressionsanalyse viser sammenhængen (OR og 95% CI) mellem kvindelige forurettedes sociodemografi samt gerningskarakteristika og sigtede fundet skyldig

Variabler	OR	95% CI	Justeret OR	95% CI
Tvang anvendt				
Svær	6.1	(1.8-20.3)	7.1	(1.8-27.3)
Moderate	4.8	(1.1-21.0)	4.8	(0.9-25.1)
Mild	1.6	(0.6-4.0)	1.7	(0.6-4.7)
Ingen/verbal trussel	Ref.			
Arbejdsløs	2.6	(1.1-5.7)	2.2	(0.8-5.8)
Alder 12-17*	1.0	(0.5-2.0)	1.4	(0.5-3.8)

*Aldersvariablen er dikotomiseret

Diskussion

Retsmedicinsk dokumentation og sporsikring foretaget i forbindelse med en personundersøgelse af et angivet offer for voldtægt eller voldtægtsforsøg kan ikke i sig selv afgøre, om der har fundet en kriminel handling sted. Denne afgørelse bør dog heller ikke bero alene på forurettedes troværdighed eller på anklagerens vurdering af sandsynligheden for dom.¹³ Derfor har en klinisk retsmediciner muligheden for at kunne fungere som vidne, da de fleste sager om seksuelle overgreb oftest involverer kun den forurettede og mistænke. Dog viste undersøgelsen, at

dette ikke umiddelbart var tilfældet, idet den retsmedicinske dokumentation af bl.a. læsioner og sæd ikke var relateret til, om sigtede blev fundet skyldig. I stedet havde sigtedes brug af svær tvang (greb mod hals eller brug af våben) signifikant sammenhæng til sigtedes skyld. Dette er foreneligt med andre studier fra Norge og Canada.^{8,10} Ikke-genitale læsioner og ung alder af offeret er de eneste to andre forhold, som er fundet signifikant relateret til at en sigtet er fundet skyldig men var altså ikke reproducerbare i nærværende undersøgelse.¹⁴⁻¹⁶

Ingen af metoderne til at vurdere eller måle forurettedes alkoholpåvirkethed udviste signifikant sammenhæng til, at sigtede ikke blev kendt skyldig, som ellers anført af *Schei et al. 1995*. Denne mangel kan måske bidrage til at aflive myten om, at alkoholberuselse forud for et overgreb er en formildende omstændighed og dermed offerets egen skyld.

Den påviste hyppighed af rejste sigtelser er højere end i nordamerikanske studier, som fandt at 29-33 % af anmeldelser om voldtægt eller voldtægtsforsøg førte til sigtelse.^{10,11,14,17} Dette til trods for at de forurettede i disse studier alle havde undergået en personundersøgelse, og at der var en rapporteret højere forekomst af anvendt svær tvang (17-28 %) end i herværende undersøgelse. Denne studiesammenligning viser, at dansk retspraksis indenfor voldtægt og voldtægtsforsøg resulterer i flere sigtelser og i et større antal afsluttede sager inden rettergang end i andre lande. Denne forskel indikerer, at sammenligning af sigtelseshyppighed på tværs af landegrænser er vanskelig, og at det foretrukne strafferetslige udfald til sammenligning bør være det endelige skyldsspørgsmål (antal sigtede fundet skyldig i relation til antal sigtede – domsraten).

Raten af skyldige sigtede i forhold til alle anmeldte sager var 19 % - samme andel som i en undersøgelse fra Århus i 1993.⁶ Proportionen af domsfældelser i relation til antal førte retssager er i overensstemmelse med andre.^{7,8} Overordnet er domsraten i Århus på linje med sammenlignelige studier, selvom nogle ligger højere; men de har et større antal lægeundersøgte, flere tilfælde af anvendt svær tvang og en højere andel fuldførte overgreb (med penispenetration).^{7,10,11} Generelt er det vanskeligt at sammenligne studier inden for voldtægtsforskningen, da der er stor forskel i undersøgelsespopulationens antal og sammensætning, definitionen af voldtægt og nationernes straffelov og retspraksis i særdeleshed. En lavere ekstern validitet kan derfor forventes.

Et standpunkt baseret på denne undersøgelses fund kunne nu være, at den retsmedicinske personundersøgelse er en medicinsk procedure foretaget i blinde, hvor man håber at finde beviser, og hvor de eventuelle beviser endvidere har en lav sensitivitet vedrørende om der er foregået en kriminel handling eller ej, da der ikke var sammenhæng mellem fund og dom. Hvorom alting er, så burde den resulterende retsmedicinske erklæring efter en personundersøgelse af en mulig forurettet til en voldtægt være til stor gavn i den indledende efterforskningsfase, ved at politiet

tidligt kan afklare tvivlsomme anmeldelser (op til 45 % af anmeldelserne), den kan bidrage til hændelsesforløbet hvis forurettet har hukommelsesbesvær, eller den kan indikere en seksuel handling hvis påvisning af sæd. En ny undersøgelse må derfor være påkrævet for at eftervise betydningen af den retslægelige personundersøgelse for de initiale efterforskningsmæssige og strafferetslige beslutninger. Samtidigt kan den retsmedicinske undersøgelsesprotokol og politiets tilgang for undersøgelse i voldtægtssager forbedres, da ingen retsmedicinske fund havde betydning for, om sigtede blev kendt skyldige eller ej. Den retsmedicinske læge bør undersøge for sæd udover 48 timer (er allerede indført i Århus), og teknikker for hurtigere sædpåvisning, så svar kan afgives allerede efter endt undersøgelse, og endnu mere sensitive sædanalyser kan indføres. Derudover kan politiet med fordel rekvirere flere analyser af blod-alkohol koncentrationen, da der er stor forskel på det af forurettede oplyste og det af lægeundersøgeren vurderede alkoholindtag. Endelig behøver retsgenetisk analyse på biologiske spor ikke at være rutine, da de involverede parter oftest kender hinanden på forhånd, og den mistænkte sjældent benægter seksuelt samkvem.

Konklusion

Undersøgelsen bidrager til kliniske retsmedicineres, politiefterforskeres og anklagemyndighedens viden om håndtering af anmeldelse for voldtægt eller voldtægtsforsøg ved at rette opmærksomhed på specifikke detaljer, som er vigtige for det strafferetslige udfald. Nøje dokumentation af læsioner, underbyggede formodninger om at et bestemt fund fører til et andet og et realistisk billede af et offer for voldtægt snarere end et stereotypisk er essentiel viden for de faggrupper, der håndterer voldtægtssager, og bør samtidigt understøtte ansvaret for varetagelse af også sigtedes interesser.¹³ Da 45 % af alle de anmeldte forhold af voldtægt eller voldtægtsforsøg i Århus blev afsluttet uden sigtelse af en mistænkt, og der kun var ét gerningskarakteristikum koblet til, om sigtet blev fundet skyldig, indikerer det, at spørgsmålet om skyld – efter de tvivlsomme sager er elimineret ved hjælp af retsmedicinsk dokumentation og sporsikring – i sidste ende er et spørgsmål om troværdighed.

Litteratur:

- Danmarks Statistik. Tilgængelig: <http://www.statbank.dk/>STRAF22> adgang 08.09.2009.
- Ingemann-Hansen O, Sabroe S, Brink O, Knudsen M, Charles AV. Characteristics of victims and assaults of sexual violence--improving inquiries and prevention. *J Forensic Leg Med* 2009; 16: 182-8.
- Balvig F, Laursen B, Madsen KS, Martinussen M-BE, Sidenius K. Voldtægt der anmeldes. Del I: Undersøgelsens fokus, metode og grundmateriale. Det Kriminalpræventive Råd. Glostrup. 2009.

- Ingemann-Hansen O. The Western Danish Center for Prevention, Treatment and Research of Sexual Assault. *Scand J Forensic Sci* 2006; 12: 25-9.
- Helweg-Larsen K. The value of the medico-legal examination in sexual offences. *Forensic Sci Int* 1985; 27: 145-55.
- Eskildsen L. Retslægelige erklæringer i voldtægtsager. *Scand J Forensic Sci* 1999; 5: 63-6.
- Penttila A, Karhunen PJ. Medicolegal findings among rape victims. *Med Law* 1990; 9: 725-37.
- Schei B, Muus KM, Moen MH. Medisinske og rettslige aspekter av voldtekt. Henvendelser til voldtektsteamet ved Regionsykehuset i Trondheim i perioden 1989-92. *Tidsskr Nor Laegeforen* 1995; 115: 30-3.
- Tintinalli JE, Hoelzer M. Clinical findings and legal resolution in sexual assault. *Ann Emerg Med* 1985; 14: 447-53.
- Gray-Eurom K, Seaberg DC, Wears RL. The prosecution of sexual assault cases: correlation with forensic evidence. *Ann Emerg Med* 2002; 39: 39-46.
- McGregor MJ, Du MJ, Myhr TL. Sexual assault forensic medical examination: is evidence related to successful prosecution? *Ann Emerg Med* 2002; 39: 639-47.
- Du Mont J, White D. The uses and impacts of medico-legal evidence in sexual assault cases: a global review. WHO. Geneva. 2007.
- Spohn C, Beicher D, Davis-Frenzel E. Prosecutorial justification for sexual assault case rejection: guarding the "gateway to justice". *Soc Probl* 2001; 48: 206-35.
- Rambow B, Adkinson C, Frost TH, Peterson GF. Female sexual assault: medical and legal implications. *Ann Emerg Med* 1992; 21: 727-31.
- Frazier PA, Haney B. Sexual assault cases in the legal system: police, prosecutor, and victim perspectives. *Law Hum Behav* 1996; 20: 607-28.
- Alempijevic D, Savic S, Pavlekic S, Jecmenica D. Severity of injuries among sexual assault victims. *J Forensic Leg Med* 2007; 14: 266-9.
- McGregor MJ, Le G, Marion SA, Wiebe E. Examination for sexual assault: is the documentation of physical injury associated with the laying of charges? A retrospective cohort study. *CMAJ* 1999; 160: 1565-9.

Adresser:

Ole Ingemann-Hansen, Ole Brink og Annie Vesterby Charles,
Retsmedicinsk Institut, Århus Universitet,
Brendstrupgaardsvej 100, 8200 Århus N.

Svend Sabroe,
Institut for Folkesundhed, Århus Universitet,
Vennelyst Boulevard 9, 8000 Århus C.